

Давиденко В. С. - доцент кафедри загальноправових дисциплін Київського національного торговельно-економічного університету, кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ОКРЕМИХ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Розбудова правової європейської держави передбачає систему складних і взаємопов'язаних завдань, серед яких вдосконалення боротьби зі злочинністю становить пріоритетний напрям розвитку будь-якого цивілізованого суспільства. Проте інтеграційні процеси в Україні до європейської та світової спільноти ускладнені багатьма внутрішніми проблемами, розв'язання яких вимагає невідкладного пошуку в законотворчому процесі, у наукових доробках, оптимізації боротьби з корупцією, переходу від тривалих наукових дискусій та популістських політичних рішень до ефективних практичних заходів для зупинення поширення цього явища, передусім, найбільш небезпечного корупційного прояву - хабарництва. Отже, одним із основних видів злочинів у сфері службової діяльності, який містить найбільш характерні ознаки, притаманні корупції, є хабарництво.

Таким чином, сучасне хабарництво за різноманітністю проявів становить складний механізм злочинної діяльності, що своєю чергою визначає особливості науково-теоретичного забезпечення роботи правоохоронних органів і підтверджує актуальність цієї теми.

Хабарництво вирізняється низкою обставин, які суттєво ускладнюють його розслідування, зокрема високою латентністю, складними механізмом злочину, специфікою слідоутворення та відсутністю традиційних слідів злочину тощо.

Похідною діяльності основних фігурантів події хабарництва є кругова порука між ними та наближеними з обох сторін особами, зацікавленими у приховуванні події злочину (родичі, близькі друзі,

підлеглі та вищі керівники, які так само можуть очікувати свою частку від хабара), що також ускладнюватиме слідчу ситуацію.

Окремо можна розглядати приховування хабарництва керівниками серед підлеглих службових осіб з метою створити видимість дисципліни й правопорядку в конкретному відомстві.

Хабар може бути передано і за законні дії посадової особи, що унеможлиблює отримання очікуваних доказів шляхом огляду документів та ускладнює розслідування злочину.

Отже, викриття хабароодержувача - це реалізація складного комплексу слідчих дій та оперативно-розшукових заходів у вищезазначених типових умовах розслідування цього злочину.

На початковому етапі розслідування зазначеної категорії злочинів у типовій слідчій ситуації передачі та отримання хабара найбільш ефективною є підготовка та проведення оперативної комбінації із затримання хабарника «на гарячому». Таким чином, доцільність і момент затримання «на гарячому» особи, яка одержала (одержує) хабар, визначається залежно від наміченого плану чи ситуації, яка виникла, від того, де відбулась ця подія - у приміщенні, на відкритій місцевості вулиці, у транспорті тощо, а також наслідків візуального спостереження за предметом хабара чи пояснень заявника про місце зберігання предмета хабара. Необхідно передбачити заходи, які б виключали можливість викинути, знищити одержаний хабар тощо.

У разі давання хабара службовій особі, що здійснила попереднє вимагання, особливу увагу необхідно звернути на документальне оформлення предмета хабара [1, с. 9].

Підготування та проведення оперативної комбінації затримання хабарника «на гарячому» в комплексі початкових слідчих дій - це показник винахідливості й продукт творчого потенціалу слідчого для досягнення завдань розкриття і розслідування злочину, зумовлений особливостями перебігу конкретної слідчої ситуації.

Затримання хабарника під час отримання хабара - це структурна складова викриття хабароодержувача в системі початкових слідчих дій у найбільш типових, на нашу думку, умовах перспективної слідчої ситуації.

Затримання - це комплекс організаційних, тактичних, психологічних дій, підготовчому етапу яких належить одне з найважливіших місць у структурі розглядуваної тактичної операції. Саме тому затримання неможливе без якісного криміналістичного забезпечення. Передусім слідчий зобов'язаний скласти розгорнутий план спільних дій з оперативними підрозділами поліції, що дасть змогу визначити конкретні напрями та об'єкт зосередження зусиль, розрахувати сили та засоби, визначити міру матеріально-технічного забезпечення затримання.

Таким чином, затримання хабарника під час отримання хабара є однією з найскладніших і найважливіших слідчо-оперативних дій для викриття злочинця й доказування його вини.

Проте затримання злочинця - це лише ключове завдання, результат, який забезпечується плануванням і реалізацією комплексу слідчих (розшукових) дій гласного характеру, негласних слідчих (розшукових) дій, а також заходів організаційного характеру.

Для розглядуваної слідчої ситуації найбільш типовими є негласні слідчі (розшукові) дії, які передбачають ефективне застосування фото-, відеоапаратури, інших технічних засобів пошуку та стеження. Серед таких дій можна визначити наступні:

1) спеціальний слідчий експеримент (п. 3 ч. 1 ст. 271 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України);

2) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України);

3) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України);

4) спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України).

Відповідно до положень ст. 246 КПК України, рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених цим кодексом, - слідчий суддя за клопотанням прокурора, або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. Слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати. Прокурор має право заборонити проведення або припинити подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Здійснювати вказані дії має право слідчий, який провадить досудове розслідування злочину, або за його дорученням - уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи.

Алгоритм проведення негласних слідчих (розшукових) дій передбачає такі етапи:

- складання слідчим клопотання про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ч. 2 ст. 248 КПК України) та погодження його з прокурором (ч. 3 ст. 246 КПК України);

- надання клопотання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчому судді, у межах територіальної юрисдикції, де перебуває орган досудового розслідування (ст. 247 КПК України);

- розгляд клопотання слідчим суддею протягом шести годин із часу отримання клопотання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій та отримання ухвали про дозвіл їх проведення;

- складання слідчим у двох примірниках доручення в порядку ст. 40 КПК України на проведення негласних слідчих (розшукових) дій [2, с. 42-43].

Найбільш сприятливими слідчими ситуаціями для затримання хабарника є такі:

1) правоохоронці володіють інформацією про особу хабарника, місце, час і спосіб передавання хабара;

2) до правоохоронного органу із заявою про вимагання хабара звернулась особа, яка зацікавлена у викритті хабарника;

3) працівники правоохоронного органу володіють інформацією про службу особу, яка регулярно отримує хабарі від відвідувачів.

Також під час підготовки до затримання хабарника належить провести інші підготовчі дії та зафіксувати їх відповідно вимог ст. 103— 104 КПК України: переписати серії та номери грошових купюр - предмета хабара; за участі фахівця нанести на гроші або інший предмет хабара відповідні мітки «хабар» олівцем - люмінофором чи іншими люмінесцентними барвниками, підготувати відповідне упакування предмета хабара. Доцільно зазначити, що на упакування також можуть бути нанесені мітки, крім того, частину упакування також належить оглянути й долучити до матеріалів провадження. Після затримання злочинця та вилучення в нього предмета хабара доказуванню хабарництва також сприятиме проведення експертизи і встановлення цілого за частинами упакування.

Затримання хабарника більш доцільно здійснити саме в момент або негайно після давання й отримання хабара, залежно від місця й інших особливостей та обставин. Від підготовки членів слідчо-оперативної групи перед затриманням (вивчення місцевості, розташування кабінету, розстановки спостерігачів під вікнами, відео-, аудіодокументування тощо) залежатиме, чи зможе хабарник заховати, викинути, передати предмет хабара. Не слід допускати, щоб хабарник помітив, що давання хабара відбувається під контролем, адже це може призвести до знищення предмета хабара, злочинець матиме можливість відмовитись його взяти або, отримавши, встигне повернути хабародавцеві.

Забезпечення повноти й усебічності слідства в більшості кримінальних проваджень неможливе без застосування науково- технічних засобів і спеціальних досліджень, зокрема призначення та проведення судових експертиз.

Як засвідчує практика, під час розслідування злочинів, пов'язаних із хабарництвом, найчастіше призначають криміналістичні експертизи матеріалів та засобів відео-, звукозапису (або фоноскопичну експертизу), судово-хімічні, дактилоскопічні, судово-біологічні, почеркознавчі, фінансово-економічні, бухгалтерські експертизи, судово-технічні експертизи документів тощо.

Оскільки факти вимагання хабара та його отримання в більшості випадків документують із застосуванням звуковідеозапису - слідство призначає криміналістичну експертизу відповідних матеріалів.

Ще одним важливим видом експертних досліджень у провадженні зазначеної категорії є судово-хімічна експертиза. Вона дає змогу встановити тотожність хімічного складу спецречовини, якою оброблявся (наносились помітки) предмет хабара зі змивами з рук,

мікронакладень на одязі та з предмета хабара, вилучених у службової особи. Предметом експертизи має бути контрольний зразок спецречовини, якою обробляли хабар.

На нашу думку, юристи слушно констатують важливість профілактичної роботи слідчого, прокурора та ін. Проте з прийняттям нового КПК України цей важливий і необхідний інструментарій кримінального провадження процесуально нівельовано.

Проте оптимістично налаштовують сучасні політичні рішення в Україні, тенденція відходу від декларативного характеру до практичних заходів боротьби з корупцією, а отже, корупція - це проблема світового рівня. Різниця лише в тому, наскільки її «метастази» охопили ту чи іншу країну. Це, відповідно, залежить від імунітету певного суспільства до цього зла і політичної волі урядів держав протистояти йому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бутенко Л. І. Організація роботи з виявлення корупційних правопорушень : навч. посіб. / Л. І. Бутенко, О. О. Дульський, Г. О. Котлярова. - Київ : Акад. упр. МВС України, 2009. - 100 с.

2. Особливості провадження негласних слідчих (розшукових) дій : метод. рек. / [Д. Й. Никифорчук, С. С. Чернявський, О. Ю. Татаров О.Ю. та ін.]. - Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. - 112 с.